

DANILO DANGUBIĆ ARHITEKTA SA VIZIJOM

FOTO: arhiva autora

Arhitekta Danilo Dangubić je u fokus domaće stručne javnosti ušao na velika vrata u septembru 2021, izborom njegovog projekta „Samoodrživi grad” da predstavlja Srbiju na Bijenalu arhitekture u Seulu, jednoj od najznačajnijih manifestacija arhitekture u svetu. Njegov rad izložen je uz još 39 radova, odabranih od 1.440 prispelih na konkurs iz celog sveta.

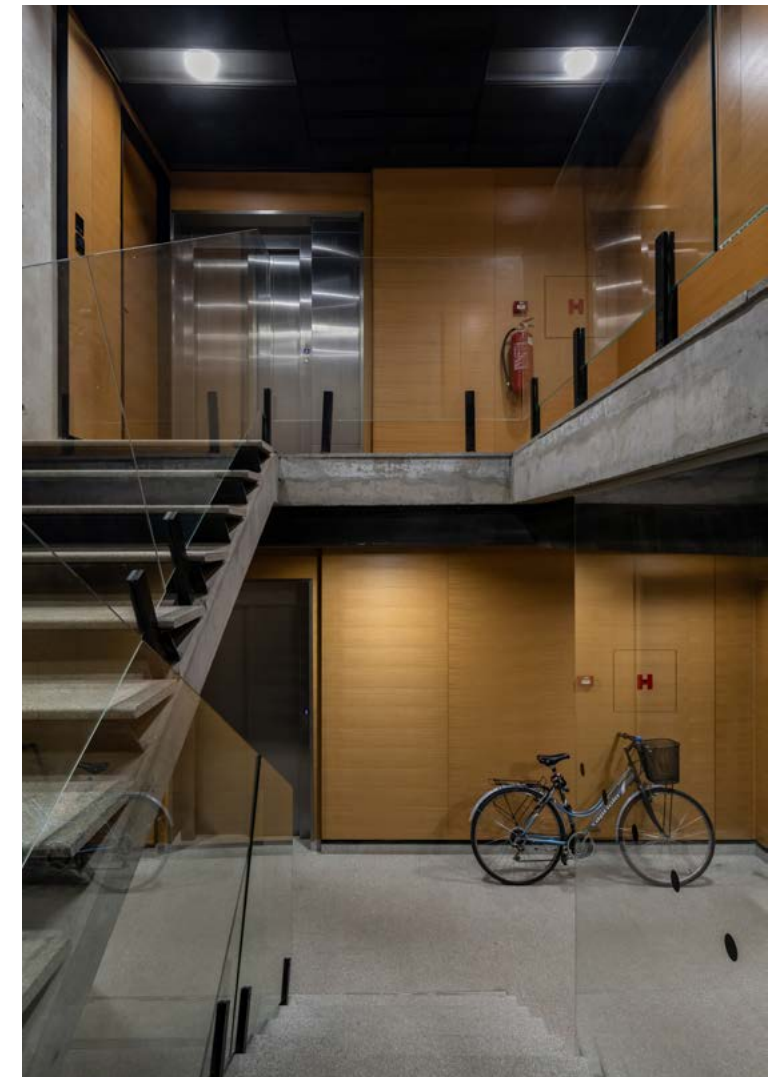


U međuvremenu njegov stambeno-poslovni objekat **Central** u Pančevu je dobio godišnju nagradu Aleksej Brkić za realizovano delo, nagradu koja je utoliko značajnija jer se dodeljuje od strane kolega.

I treći podjednako važan događaj, bilo je osnivanje ASAP-a, Asocijacije Srpskih Arhitektonskih Praksi, specifične strukovne asocijacije u martu 2022 godine. Nepunih godinu dana kasnije ASAP, je postao suorganizator Salona Arhitekture u Beogradu, najstarije i najznačajnije manifestacije iz oblasti arhitekture kod nas.

Da li ste očekivali tako brzo prepoznavanje ideja i vrednosti koje promovise ASAP, i ukazivanje tolikog poverenja pogotovo od strane državnih institucija?

Nakon rada od godinu ipo dana sa kolegama na promišljanju šta je to što je potrebno našoj arhitektonskoj praksi i uspostavljanja načela ASAPA stekao sam veru da je moguća konstruktivna i produktivna komunikacija među arhitektama. Možda je kultivacija te nove komunikacije i najveći kapacitet ASAPA koji je prepoznat kod velikog broja biroa. Danas ASAP ima preko šezdeset članova i taj broj raste svakog meseca. Najteže je zadobiti poverenje kolega a ASAP je to uspeo. Iskreno ovakav rast članstva nisam očekivao. Državne institucije poput Ministarstva Gradjevine i Privredne komore imaju potrebu za partnerom poput ASAPA koji na konstruktivan način želi da unapredi poslovanje arhitektonske profesije i tu ne može biti ništa sporno. ASAP je član NALEDA od nedavno, tako da je prepoznat i od nevladinog sektora. Svih ovih godina nam je nedostajala organizacija poput ASAPA, gde možete izneti ideju i viziju unapređenja profesije ili samo promišljanje o profesiji i to pretočiti u projekat sa ljudima koji žele na tome konstruktivno da rade. Tako su i nastali predlozi za izmene zakona o planiranju i izgradnji, izmenama zakona o autorskim pravima, izmene zakona o javnim nabavkama ali i



standardizacija usluga u unutrašnjoj arhitekturi koja uskoro izlazi. Kao i standardi svih vrsta ugovora koji su nephodni za savremenu arhitektonsku praksu.

Obrazovanje ste stekli u inostranstvu. U Americi na "Drury Univerzitetu", ste završili osnovne studije arhitekture, a u Londonu ste diplomirali na "Architectural Association", najstarijoj nezavisnoj školi arhitekture u Velikoj Britaniji i jednoj od najprestižnijih i najkonkurentnijih na svetu. Spadate među retke stručnjake koji su se posle studija u inostranstvu, vratili u Srbiju. Šta je za vas bio veći šok, odlazak ili povratak?

U oba slučaja nisam ništa očekivao jer nisam znao šta da očekujem. U Ameriku sam pošao kao srednjoskolac i razne stvari su mi bile novine na koje sam se privikavao ali valjda sam sa tom idejom spoznaje nepoznatog i pošao te nisam to doživljavao kao šok. Kada sam se iz Londona vratio u Srbiju došao sam u svet odraslih koji nisam poznao pre odlaska u Ameriku. Tako da je ta Srbija "odraslih" bila drugačija od one koju sam poznao kao dečak. Ni tada nisam imao očekivanja, pa ni šok. Smatram da sam imao privilegiju da mi život u Srbiji bude izbor a ne posledica. Još uvek istražujem granice mogućeg u Srbiji i to mi život čini zanimljivim i inspirativnim.

Danas vodite arhitektonski biro **Danilo Dangubić Architects** u Beogradu, u kome radi više od 20 mladih i talentovanih arhitekata. Na kojim projektima ste angažovani i koliko je teško opstati sa projektantskom praksom u Srbiji, pogotovo u vremenu kada su skoro svi nekadašnji veliki projektne biro prestali da postoje?



Imamo sreće da radimo na projektima različitih namena i konteksta. Trenutno radimo na nekoliko rezidencijalnih projekata dijametralnih zahteva. Diskusija u birou se vodi na relaciji projekta dostupnog stanovanja sa pedeset i osam jedinica sa parkom na krovu i projekta ekstremnog luksuza sa četiri stambene jedinice, gde im je jedino zajednička približna bruto površina. Radiamo na zahtevnom i odgovornom projektu unutrašnje arhitekture i postavci izložbe u centralnoj kuli memorijalnog centra Starog sajmište.

Da bi opstala arhitektonska praksa mora sama sebe da rekreira i stvara iznova. Ne verujem u stanje konačnosti u vremenu kada arhitektonska profesija redefiniše sebe implementirajući digitalizaciju i veštačku iteligeniju u trenutku kada se društveni model menja u celom svetu.

Najznačajnije svoje projekte ste realizovali u Pančevu. U čemu je prednost ove lokacije i zašto su investitori spremni da na njoj prihvate avangardnije projekte, poput vaših?

Pančevo je grad kulture, kao što je mnogima poznato. Jedan od par gradova u Srbiji koji ima džez festival i muzičku školu, baletsku školu i izuzetnu rok scenu. Ima bijenale likovne umetnosti koje je nekada bilo Jugoslovensko bijenale skulpture. Vrhunski slikari i pisci su stvarali i gradili Srpsku kulturu iz Pančeva. I kao takvo Pančevo nikada nije bilo imuno na progresivnu arhitekturu i uvek je bilo plodno tlo za nju. Od secesije, moderne, brutalizma i nekih od najboljih primera industrijske arhitekture našli su svoje mesto u Pančevu. Ono što je poseban kapacitet tog grada je da u njemu svi ti objekti koegzistiraju i oblikuju njegovu posebnost.



Međutim progresivna arhitektura se uvek dokazivala na periferiji metropola. To je bilo i u slučaju Adolfa Losa i LeKorbizijea u Parizu početkom prošlog veka. Prvi objekat Fostera, Sainsbury Centar za vizuelne umetnosti, se nalazi na pašnjaku na periferiji malog grada Norič u Engleskoj, a u današnje vreme prve objekte Bjarke Ingelsa nalazite na dalekoj periferiji Kopenhagena.

Velikim gradovima dominira kapital koji je po svojoj prirodi konzervativan a po definiciji zaštićen od rizika, a rizik je sve što je nepoznato i što nije dokazano i potvrđeno u prethodnom vremenu. I to je taj začarani krug paradoksa u kome je arhitektura, da bi ste izgradili nešto novo ono mora biti već negde izgrađeno. Posmatrano logikom kapitala objekti koje prodaje lokacija ne rizikuju sa progresivnom arhitekturom. Nasuprot tome objekti čiju vrednost ne determiniše lokacija arhitekturom se bore za poziciju na tržištu i gotovo uvek uspevaju.

Svedoci smo građevinske ekspanzije u Srbiji, pogotovo u Beogradu, ali je evidentno da izostaju velika odnosno značajna arhitektonska dela, koja postaju reperi ovog vremena. Gde je po vašem mišljenju, naša arhitektura danas u odnosu na predhodna domaća ostvarenja i pogotovo u odnosu na aktuelna svetska?

Arhitektura u svetu, a samim tim i u Srbiji, egzistira u tri dominantne konstalacije, od kojih je prva državna ili politička, u sadejstvu sa kapitalom i tradicionalno u sferi mecena. Svetskom politikom danas dominira populistički koncept koji ako uopšte ima potrebu traži arhitekturu najširag koncenzusa što je samo po sebi konzervativna propozicija. Kulturu posmatra sa kadencom od sto godina, bez koncepta stvaranja kulture ovog vremena za budućnost i arhitekturom kao njenim nosiocem. Arhitekturu veoma često predstavlja neopravdanim troškom a sve "novo" etiketira ekstavagancijom.





Kada je u sadejstvu sa kapitalom arhitektura zavisi od prosvetljenosti tog kapitala i iznova se dokazuje kao validan partner, češće kao sluga a neretko kao nužno zlo u toj simbiozi.

Najtradicionalniji format u kome arhitektura nastaje kao produžena aura mecena je konstalacija gde kritičnost ostaje u arhitekti i njegovoj sposobnosti da izgradi samokritičnu distancu. Savremeni hibridni model političkih mecena je dao možda i najbolje primere savremene arhitekture, poput nacionalne biblioteke francuske u Parizu, predsednika Fransoa Miterana i Alijev centra u Baku, oba kao zaostavštine dva predsednika.

Očigledno je da današnja građevinska ekspanzija neće ostaviti ni približan broj značajnih arhitektonskih dela u poređenju sa ekspanzijama tridesetih i šezdesetih godina prošlog veka, ali to nije ni bila ambicija do nedavnog usvajanja Nacionalne arhitektonske strategije od strane vlade. Tako da imamo čemu da se nadamo.

Za **Venecijansko Bijenale Arhitekture 2023** godine ste konkurisali sa projektom "Izgubljeni u kvadratima", svojevrsnom kritikom savremene stambene arhitekture, koja je podređena interesu kapitala, odnosno profita. Šta arhitekta mogu da urade po tom pitanju na konkretnim projektima?

Da ovladaju biznisom i kapitalom, ako već nisu, i preuzmu odgovornost i za te segmente procesa. Time će biti ravnopravniji i adekvatniji partner kapitala ili će ga prevazići.

Izgubljeni u kvadratima između ostalog govori o gubitku suštine stanovanja u procesu stvaranja. O tome da je dom postao prevashodno investicija, otuđen od humanosti i nedostojan čoveka. Sveden na jedinicu mere površine koja ima fluktuirajuću vrednost poput kursa valute u menjačnici. Konkursi poput ovog su prilike za promišljanje na najrizičitije teme arhitekture i sa zadovoljstvom ih radimo.

Realizovali ste finalizaciju projekta luksuznog stambenog kompleksa Green Hill u Beogradu, nastalog po projektu biroa "Folić Architects". Koliko je arhitektama teško da nastave i završe projekat kreiran u procesu od strane nekog drugog biroa, a svedoci smo da je u Beogradu, barem kada je reč o stranim investicijama, to uobičajena praksa?

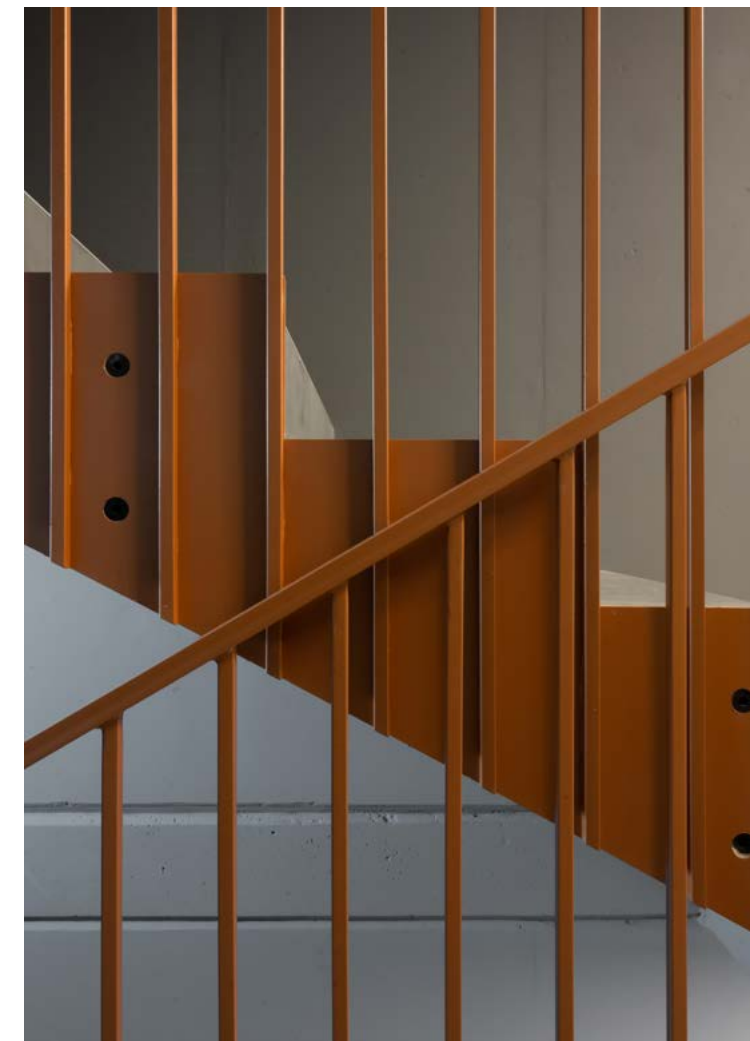
Od projektovanja do realizacije projekta je proteklo sedam godina i promena investitora što je iziskivalo njegovo prilagođavanje novim zahtevima u okviru odobrenog projekta. Mi smo angažovani da uradimo novi projekat od strane novog investitora da bi naš odgovor bio da treba zadržati postojeći. Projektu smo pristupili sa poštovanjem kao da se radi o postojećem objektu i sagledali njegove intencije i suštinu. Mislim da

smo kvalitetno unapredili inicijalni projekat a najveća potvrda uspeha je ona koja dolazi upravo od kolega iz Folic Architects da su i oni ponosni na ovaj projekat i njegovu realizaciju.

Novi Zakon o planiranju i izgradnji prvi put predviđa kao obaveznu i takozvanu Zelenu Agendu prepoznajući ekonomski potencijal energetske efikasnosti u vremenu skupih energenata. U kojoj meri je to značajno za naše uslove i da li će se zaista i primenjivati na pravi način u arhitektonskim projektima?

Energetska efikasnost je posledični koncept u arhitekturi koji polazi od toga da zgrade troše energiju naspram koncepta da su zgrade kolektori i generatori energije koju distribuiraju u svoje neposredno okruženje. Energetska efikasnost ne podrazumeva finansijsku efikasnost već naprotiv i to stvara potrebu da se ona nametne zakonom a ne da bude racionalan izbor pri projektovanju i gradnji. Pobornik sam "low tech" održivosti jer se oslanja na principe termodinamike koji egzistiraju u prirodi oko nas koristeći energiju strujanja vazduha oko omotača zgrade i polarizaciju površina različite temperature. Optimizacija i racionalnost pri projektovanju mogu značajno da smanje količinu materijala potrebnu za izgradnju objekata i na taj način utiču na smanjenje utroška energije za proizvodnju materijala.

Proces digitalizacije i tehnološkog razvoja je doneo velike promene u odnosu na vreme kada se stvarno iskustvo u projektovanju sticalo



tek na gradilištu. Da li mlade generacije doživljavaju taj sukob virtualnog i realnog, ili se zaista sve može osmisлити i stvoriti digitalno?

Mlađe kolege se komfornije osećaju u virtualnom svetu, kultura u kojoj su izrastali je mahom bila digitalna - virtualna. Naspram toga je i tehnologija projektovanja dosegla nivo učenja poput letenja na simulatoru. Dok sa jedne strane omogućava da veoma brzo savladate operacije i motoriku uskladite sa mašinom, stvara neartikulisan osećaj samopouzdanja i sigurnosti. Tek suočavanje sa gravitacijom čini stečenu veštinu operativnom. Mislim da je ovaj proces daleko brži i efektivniji nego reverzni kojim su se nekada kolege prvo na gradilištu upoznavale sa procesima a kasnije ta iskustva pretakali u nove projekte.

I na kraju ovog intervjua, vraćamo se na početak. Da li će makar neki segment vašeg projekta **Samoodrživi grad** i zaživeti u Beogradu?

Beograd tek počinje da gradi svoju podzemnu infrastrukturu, tunele za metro i drumski saobraćaj, na svojevrsan način tek osvešćuje kapacitet da utilizuje podzemni prostor. Sa dolaskom tih tehnologija verujem da će i koncept ovog projekta biti razumljiviji za gradske planere. Projekat Održivog grada je prepoznat u Seulu, dvadesetpetomilionskom gradu gde su već realizovani mnogi projekti koji aktiviraju podzemni prostor poput Ewha univerziteta koji je projektovao Dominik Pero (Dominique Perrault) koji je i bio Direktor i selektor bijenala u Seulu.

